

תאריך עדכון: 27.04.2023

שם המחלקה: המחלקה לתלמוד ותורה שבעל-פה
שם ומספר הקורס: עיונים בספרות השו"ת – הלכה, פרשנות
ורטוריקה
09-088-01

שם הקורס באנגלית:

Responsa literature – Halakha, Interpretation and Rhetoric

שם המרצה: פרופ' עוזיאל פוקס

סוג הקורס: הרצאה

היקף שעות: 1 ש"ש

סמסטר: ב

שנת לימודים: תשפ"ד

אתר הקורס באינטרנט: lemida.biu.ac.il

א. מטרת הקורס ותוצרי למידה:

מטרת הקורס:

- להקנות היכרות עם האופי המיוחד של ההלכה שבספרות השאלות התשובות
- לנתח שאלות ותשובות תוך חתירה להבנת השילוב שבין פסיקה הלכה, פרשנות המקורות הקדומים ודרכי השיכנוע הבאים בתשובות שונות.

תוצרי למידה:

- הבנה עמוקה של ההבדלים בין דרכי הכתיבה ההלכתית בחיבורי ההלכה לבין האופי המיוחד של פסיקת הלכה בתשובה הלכתית.
- יכולת קריאה 'בין השורות' בתשובות הלכתיות
- עמידה על דרכי העיצוב והרטוריקה המשמשים (גם) בכתיבת תשובות הלכתיות
- חשיפת ענייני אמונות ודעות ודרכי שילובן בשו"ת.
- הבנת השיקולים חינוכיים וציבוריים בשו"ת

ב. תוכן הקורס:

רציונל, נושאים:

בניגוד לספרות הלכה 'רגילה' – שעיקר הדיונים אודותיה הן התאמתה למקורות חז"ל, בספרות השו"ת יש מפגש של ההלכה עם המציאות. כאשר המציאות איננה מעוצבת על פי ההלכה עשויות

להיות אי התאמות ביניהן. ומכאן ששאלות ותשובות עסוקות במישור של פרשנות המקורות התלמודיים ופסיקת הלכה על פיהן, בהתאמה של המציאות אל המקורות ההלכתיים, ולא פעם גם בניסיון להציג את הדברים באופן שיתקבל על ידי הנמענים. עיון בשאלות ותשובות דורש הבנה של מגוון מקורות חז"ל הבאים בהם, הבנה של דרכי פרשנות מקורות אלה; מעקב אחר תהליכים של פסיקת ההלכה, ועיון בדרכי העיצוב והשכנוע של התשובות. השאלות ותשובות שיידונו בקורס יהיו בני תקופת הגאונים ותקופת הראשונים, בערך מן השנים 800 – 1400.

מהלך השיעורים:

השיעור יהיה מורכב מהרצאה פרונטלית שתדון בעיקר בלימוד משותף של תשובות וניתוח שלהן.

תכנית הוראה מפורטת לכל השיעורים:

	נושא השיעור	מקורות ומקבילות
1.	פתיחה – אופיה המיוחד של ספרות השו"ת	חובה: אלון, המשפט העברי, עמ' 1215 – 1225.
2.	מבנה שו"ת ומהלך רטורי	תשובת רה"ג בעניין ארבעה שנכנסו לפרדס = אוצה"ג חגיגה, התשובות, סימן כ.
3 - 4	מהלך רטורי ושאלת הסתירה בין תשובות שונות	תשובת רה"ג על השימוש בשם המפורש = אוצה"ג חגיגה, התשובות, סימן כא (גם: רש"ג ורה"ג על אגדה והלכה – ספר האשכול, הלכות ספר תורה)
5 - 6	הלכה ושיקולים ציבוריים וחינוכיים בתשובה; אגדה והלכה בתשובות	היחס למומרים – שו"ת רגמ"ה, סימנים ד – ה; שו"ת רש"י סימן קעא, קעג, קעה.
7 - 8	היחס למנהג – א. מה הם 'מקורות הלכתיים מחייבים' בפסיקת הלכה – היחס למנהג. ב. פרשנות מקורות לאור המנהג	שבלי הלקט, חלק ב, מהד' מ"ז חסידה, ירושלים תשכ"ט, עמ' 114-115; אור זרוע, א, סימן תשנ"ב (סעיף ט).
9 - 10	(המשך – היחס למנהג)	תקיעת שופר בראש השנה - אוצר הגאונים, ראש השנה, סי' קיז.
11	פנייה ישירה אל נמען התשובה וניסיון השפעה על התנהגותו	שו"ת רש"י סימן רז; שו"ת הריב"ש, סימן ה.

12	השקפת עולם ושיקולים ציבוריים בפסיקת הלכה	תשובות בעניין 'קטלנית' - שו"ת הרמב"ם, סימן ריח; י' בוקסבוים, תשובות חכמי ספרד בדין קטלנית, מוריה ז, גליון ו-ז, תשל"ז, עמ' ב - יא.	חובה: א' גרוסמן, חסידות ומורדות, ירושלים תשס"א, עמ' 475 - 494.
13			
14	איגרת השמד של הרמב"ם - בין הלכה לרטוריקה	איגרת השמד, בתוך: הרב י' שילת (מהדיר), איגרות הרמב"ם, ירושלים תשמ"ז, עמ' ל - נט (להשוות החלק ההלכתי להלכות יסודי התורה, פרק ה).	רשות: לורברבוים ושפירא

ג. דרישות קדם:

רקע בתלמוד, ויכולת קריאת מקורות תלמודיים ורבניים.

ד. חובות / דרישות / מטלות:

חובת נוכחות בשיעורים, הכנת המקורות

ה. מרכיבי הציון הסופי:

80 - מטלת סיום

20% מטלות לאורך הקורס

ו. ביבליוגרפיה:

1. מ' אלון, המשפט העברי, ירושלים תשל"ח, 2, עמ' 1215 - 1225.
2. א' גרוסמן, חסידות ומורדות, ירושלים תשס"א, עמ' 475 - 494.
1. נ' גוטל, חדשים גם ישנים, ירושלים תשס"ה, עמ' 1 - 12; 225 - 246.
2. י' כ"ץ, "אף על פי שחטא ישראל הוא", הלכה וקבלה, ירושלים תשמ"ד, עמ' 225 - 269.
3. ח' סולוביצ'יק, שו"ת כמקור היסטורי, ירושלים תשנ"א.
4. לורברבוים, יאיר; שפירא, חיים. "איגרת השמד" לרמב"ם; ויכוח הרטמן-סולוביצ'יק בראי הפילוסופיה של המשפט. מחויבות יהודית מתחדשת א (תשסב) 345-373
5. ד' שפרבר, מנהגי ישראל, ז, ירושלים תשס"ג, עמ' ריט - רלח.
6. י"מ תא שמע, מנהג אשכנז הקדמון, ירושלים תשנ"ב (פרק המבוא - עמ' 13 - 107; פרק ה: קידוש שלש ליל שבת בבית-הכנסת, עמ' 157 - 170).